

КЕРУВАННЯ НАВЧАЛЬНО-ТРЕНУВАЛЬНИМ ПРОЦЕСОМ З УРАХУВАННЯМ ЛЮДСЬКОГО ФАКТОРА

Анатолій РИБКОВСЬКИЙ

Донецький національний університет

Керування – це одна з найважливіших галузей діяльності людини. Тільки завдяки взаємно скоординованим діям учених розвивалися різні галузі людських знань, у тому числі й знання про фізичний розвиток людини. Без взаємних зусиль з боку вчителя, тренера, учнів та спортсменів неможливо розвивати проблему керування в теорії та практиці фізичної культури [2,3,4,5]. З одного боку, виникає необхідність у розробці ефективної системи педагогічних впливів, з іншого боку - потрібно вивчення механізмів їхньої реалізації [1,3]. У результаті спостерігається спільне просування до мети, шляхом до якої є багаторазове вирішення найрізноманітніших функціонально-рухових задач: їхня постановка та рішення.

Завданням роботи було вивчення функції керування в навчально-тренувальному процесі з урахуванням людського фактора. Дослідники сучасних проблем в області керування та організації [3,4,5] відзначають, що керування – це таке управління людьми і таке використання засобів, що дозволяє виконувати поставлені задачі найбільш економним і раціональним шляхом. Іншими словами, у спортивному тренуванні та в галузі фізичного виховання керування, як особливий вид діяльності, перетворює неорганізовані форми поведінки в ефективну цілеспрямовану і продуктивну форму рухової активності. У даному випадку організація діяльності представляє структуру, у межах якої проводяться певні дії для досягнення оздоровчих і спортивних завдань. Водночас організація тренувального процесу представляє одну з функцій керування, у якій необхідно: а) наявність кількох людей, об'єднаних єдиною метою досягнення як проміжних, так і кінцевих станів з конкретним результатом, яким може бути процес цілеспрямованого використання фізичних вправ для навчання навичкам здорового способу життя чи розвиток окремих функцій систем організму, в тому числі певних фізичних кондицій; б) прагнення до спортивно-технічної досконалості чи конкретному прояву рухових здібностей. Мету можна представити у вигляді конкретної події чи результату, які досягаються як індивідуальними, так і спільними зусиллями спортсмена, тренера, лікаря, вченого.

У термінології спорту часто вживається поняття “людський фактор” (human factor). Він містить все те, що залежить від людини, її можливостей, бажань, здібностей, особистісних якостей. Важливість його визначається тим, що зростає роль людей, задіяних в навчально-тренувальному процесі. До цього необхідно додати такий момент, що при найвищому рівні спортивної майстерності більш значимою стає роль людини та її можливостей у процесі керування загальною та спеціальною фізичною підготовкою. З практики відомо, що спортсмени, які мають підготовку на рівні III-II розрядів, протягом року незалежно від етапу та періоду тренувального процесу, показують стабільні результати. Спортсмени високої кваліфікації протягом року виходять тільки 2-3 рази на пік спортивної форми, використовуючи спеціальну методику підготовки до змагань. Мова йде про зміну надійності людського фактора, який має широкий діапазон пристосувальної варіативності [1,4]. Збільшення складності планування тренувального процесу зі зростанням спортивної майстерності ускладнює

й процеси керування [3,5]. При цьому збільшуються вимоги до функціональної підготовки спортсмена, у тому числі до сенсомоторних і психічних процесів, починаючи від швидкості сприйняття інформації і закінчуючи фактором особистої відповідальності спортсмена за свої дії, вчинки, результати виступу на змаганнях. Слабкі ланки людського фактора серед спортсменів яскраво проявляються на Олімпійських іграх, коли з передбачуваних лідерів близько 8% стають Олімпійськими чемпіонами. Можливо, тут позначається і недооцінка людського фактора, особливо в психологічній підготовці спортсмена. Для більш 20% спортсменів перемога на Олімпіаді стає випадковою несподіванкою, успіхом в одній спробі або за невдалого виступу визнаних фаворитів. Урахування людського фактора важливе й там, де в практику тренування впроваджуються нові методи та засоби, що вимагають урахування і прояву сенсомоторних і психофізіологічних чинників на новому, раніше не опанованому рівні [2]. У такому випадку для зменшення "браку" при створенні нових функціональних "конструкцій" можна використовувати дидактичні принципи свідомості, доступності та поступовості, що безперечно знизять фактор людського ризику. Недоврахування цього елементу звичайно призводить до непевності спортсмена, зниження мотивації, збільшення конфліктних ситуацій, наслідком чого є втрата продуктивності тренувальної роботи та зниження результатів змагань.

Обґрунтований підхід у використанні людського фактора з урахуванням індивідуальних особистісних, соціально-психологічних, функціональних і мотиваційних особливостей тих, що займаються, може сприяти одержанню значного тренувального ефекту без додаткових енергетичних витрат. Успішність роботи сучасного тренера безпосередньо залежить від вміння використати людський фактор. Тренер повинен володіти певними управлінськими здібностями, щоб уміло впливати на спортсменів, з якими він взаємодіє, а також на осіб не підпорядкованих йому безпосередньо, але від яких залежить спортивний результат. До них відносяться адміністратори, лікарсько-медичний персонал тощо. Діяльність тренера дуже різнопланова. Він несе відповідальність за виконання всіх управлінських функцій: перспективне планування, технічне, лікарське забезпечення, оперативне керування з використанням засобів педагогічного контролю, оцінку функціонального стану спортсмена тощо. Тому стає зрозумілим, що тренер, домагаючись ефективної діяльності спортсмена, повинен володіти й психологією керування, у якій основною ланкою є проблема особистості як суб'єкта та об'єкта керування. Виникає зворотний зв'язок – позитивний стосовно успішності та негативний до реальної оцінки досягнутих результатів, що вимагає подальшого вдосконалювання технічної майстерності спортсмена.

Таким чином, проблема розвитку концепції людського фактора в теорії та методиці фізичного виховання і спортивного тренування поступово здобуває певну значимість, яку не можна не визнавати. Відмова від цього фактора починає дорого обходитися спортсменам і тренерам. Орієнтація на безумовну надійність інвентарю та обладнання, використання засобів реабілітації в спортивному тренуванні все частіше закінчується трагічно, особливо в умовах змагань, коли спортсмен повинний контролювати свій стан, виступати за спортивної амуніції чи дію якого-небудь медичного препарату. З урахуванням людського фактора в тренувальний процес і змагання необхідно вносити певні корективи.

Виділимо основні фактори, що вимагають постійної уваги і внесення коректив: а) необхідність посилення уваги до соціальних потреб спортсмена, тренера; б) відмова від надмірно вузькоспеціалізованого та високоінтенсивного тренування; в) неприйняття авторитарних відносин з боку тренера та спортсмена; г) постановка надзавдання повинна

стосуватися тільки конкретних умов, коли є можливість хоча б часткової її реалізації; д) не створювати у собі постійно діючого “я – терориста”, оскільки постійна психічна напруга викликає нікому не потрібне підвищення функціонального порушення органів і систем організму спортсмена з розсіюванням, а не концентрацією енергопотенціалу; е) створення мікроклімату в колективі команди та у взаєминах між спортсменами, тренерами та іншими членами команди, що дозволяє підвищити значимість неформальних відносин і впевненість у тренері та членах команди; ж) вивчення методів розвитку індивідуальних здібностей, властивих конкретному спортсмену.

Література

1. Бернштейн Н.А. *Очерки по физиологии движений и физиологии активности.* – М.: Медицина, 1966. – 350 с.
2. Бубка С.Н. *Развитие двигательных способностей человека.* – Донецк: Анекс, 2002. – 302 с.
3. Донской Д.Д. *Законы движения в спорте.* – М.: ФиС, 1968. – 176 с.
4. Жмарев Н.В. *Системный подход и целевое управление в спорте.* – К.: Здоров'я, 1984. – 144 с.
5. Рыбковский А.Г. *Управление двигательной активностью человека (системный анализ).* – Донецк: ДонГУ, 1998. – 300 с.

MANAGEMENT OF EDUCATIONAL AND TRAINING PROCESS IN VIEW OF THE HUMAN FACTOR

Anatoly RYBKOVSKY

Donetsk National University

In sports training and in the field of physical training management, as a special kind of activity, will transform unorganized forms of behaviors in effective the purposeful and productive form of impellent activity.

НОВОВВЕДЕННЯ, ЗМІНИ ТА КІЛЬКІСНІ ОЦІНКИ У ОРГАНІЗАЦІЙНІЙ СТРУКТУРІ РУХІВ СПОРТСМЕНІВ

Станіслав КАНШЕВСЬКИЙ, Елла ВАСИЛЬЄВА, Юрій ЧОВНЮК

Київський національний університет будівництва і архітектури

Відомо [1], що рівнів побудови рухів людини (у подальшому – спортсмена) існує п'ять: А- рівень палеокінетичних регуляцій; В- рівень синергій; С- рівень просторового поля, що має два підрівні (С1 –стриальний, С2 – пірамідний); D- рівень дій; Е- група вищих кортикальних рівнів символічних координацій.

Метою даної роботи є якісний аналіз нововведень, змін та кількісні оцінки у організаційній структурі рухів спортсменів (у спорті вищих досягнень).